

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ КООПЕРАТИВІВ В РЕГІОНІ ДОПУСТИМОГО РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

А. В. Яворська, здобувач*

Житомирський національний агроекологічний університет

Висвітлено характерні принципи та відмінності вітчизняного та західноєвропейського руху. Розглянуто розвиток сільськогосподарської кооперації на територіях радіаційного забруднення. Запропоновано напрями вдосконалення кооперативної ідеї за рахунок створення природно-рекреаційних обслуговуючих кооперативів, які забезпечать процес відтворення соціальних можливостей сільського населення.

Постановка проблеми. Відтворення та становлення інституціонального середовища розвитку аграрної кооперації потребує переосмислення історичних фактів минулого і врахування проблем й потреб сучасного сільського господарства України. За умови стимулювання розвитку сільських кооперативів поступово відбуватимуться позитивні соціально-економічні явища, суспільні зміни у сільському соціумі. Тому виникає необхідність створення сприятливих інституціональних передумов для подальшого розвитку не тільки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, але й природно-ресурсних кооперативів, що так само зможуть здійснювати господарську діяльність на принципах взаємодопомоги і співробітництва сільської громади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі розвитку кооперативної ідеї приділили достатньо уваги відомі вчені, такі як М. Туган-Барановський, Б. Мартос, С. Подолинський, І. Витанович, О. Анциферов, Ф. Райффазен, В. Хааз та інші. Найбільш відомими сучасними вітчизняними науковцями, які досліджували теорію та практику кооперації є В. Зіновчук, О. Крисальний, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Л. Молдаван, П. Саблук,

* Науковий керівник – д. е. н., професор Є. І. Ходаківський

Г. Черевко, В. Юрчишин та інші. Водночас незважаючи на різний напрямок і кількість досліджень недостатньо вивченими залишаються проблеми сутності, орієнтирів багатоцільового призначення кооперативів природно-ресурсного (природно-рекреаційного) типу, а також визначення їх соціально-економічної стратегії заради поліпшення умов життя сільського населення.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є розробка пропозицій щодо удосконалення процесу розвитку сільськогосподарської кооперації на основі залучення природних ресурсів, створення організаційних, соціально-економічних засад обслуговуючих природно-рекреаційних кооперативів при сільських громадах. В ході написання статті використані наступні методи: діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення фундаментальних положень кооперації; метод синтезу – при вивченні, узагальненні та адаптації вітчизняного і світового досвіду функціонування системи сільськогосподарської кооперації; статистико-економічний – при аналізі сучасного стану та виявленні позитивних тенденцій розвитку кооперативного руху.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до фундаментальних положень економічної науки до традиційних кооперативів слід віднести, в першу чергу, класичні кооперативи, тобто ті, що засновані на фундаментальних принципах кооперації і ніяким чином не відхиляються від концепції кооперативного підприємства. Лібералізовані кооперативи відрізняються від класичних тим, що вільно трактують певний принцип кооперації. Комбіновані кооперативи характеризуються поєднанням сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності (наприклад, кредитної, страхової, постачання споживчих товарів тощо). До нетрадиційних належать кооперативи, що існують на неформальній основі, тобто не реєструються як кооперативи, але фактично являють собою певну форму групових дій сільськогосподарських товаровиробників. До псевдокооперативів відносяться ті, що зареєстровані як кооперативи або вважають себе кооперативами, але значно відхиляються від традиційних кооперативів. Квазікооперативи мають спільним з традиційними кооперативами лише назву, тобто вони взагалі не є кооперативними підприємствами за своєю природою. Окрему позицію займають так звані кооперативи нової генерації, що останнім часом знайшли поширення в США, Канаді і Західній Європі. Вони успадковують риси традиційних кооперативів, хоча за певними ознаками можуть бути зараховані і до нетрадиційних кооперативів (наприклад, закрите членство, розподіл прибутку пропорційно

вкладеному капіталу, залучення до несільськогосподарської діяльності з метою отримання прибутку) [2].

У зв'язку з цим варто зазначити, що в основу західноєвропейської кооперативної форми господарювання Ф. Райффазеном було покладено ідею економічного самозахисту людей шляхом об'єднання в організації для самозабезпечення більш дешевими ресурсами [1]. Західноєвропейські кооперативи були кредитними товариствами (сільськими касами), що одночасно займалися грошовими і товарними операціями, а також відбувалася різностороння співпраця з фермерами. Слід додати, що такі напрями діяльності кооперативів мали позитивні відгуки як у сільських жителів, так і серед міського населення. Таким чином, дані напрями діяльності кооперативів сприяли стійкому економічному розвитку, що полягав, в першу чергу, у соціальній відповідальності за людей та за довкілля.

Інакше склалася ситуація з кооперативним рухом у країнах постсоціалістичного простору. Виник зовсім інший різновид кооперативного підприємства – сільськогосподарські виробничі кооперативи. Після трансформацій і певних змін такі підприємства є похідними командно-адміністративної економіки, але водночас вони не можуть бути однозначно зараховані до традиційних кооперативів у системі з ринковою економікою. До відмінних рис сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів відносять: відкрите членство, демократичний контроль, обмеження пайового капіталу, розподіл зиску і ризику пропорційний до участі, неприбуткова природа кооперативів, участь в процесах обміну, використання найманої праці та її економічне заохочення [2, 4].

Розвиток інституціонального середовища є неможливим без дієвої державної підтримки, а саме створення нормативно-правових актів, котрі забезпечують передумови формування корпоративних відносин з урахуванням інтересів кожної з ланок об'єднання. У зв'язку з цим, створено відповідні законодавчі акти – Закони України «Про кооперацію» (2003 р.), «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997 р.), «Про споживчу кооперацію» (1993), «Про споживчі спілки» (2001 р.). Варто зазначити, що Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» увібрав кращі елементи правових норм корпоративних законодавств західноєвропейських країн, США і Канади, де кооперативна ідея має глибокий ретроспективний характер та широку підтримку [3, с. 140–141]. Проте законодавчої бази, яка б підтримувала розвиток і формування природно-рекреаційної кооперації на сьогоднішній момент не існує.

Загалом в регіоні Житомирського Полісся загальна кількість існуючих сільськогосподарських кооперативів на територіях сільських

(селищних) рад у 2013 році становила 93, проте функціонуючими кооперативами з цього числа залишилась тільки третина, а це відповідно 32 обслуговуючих сільськогосподарських кооперативи. За своєю структурою сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи регіону Полісся поділяються на багатофункціональні (67,0 %), сервісні (16,0 %), заготівельно-збутові (13,8 %) та інші відповідно 3,2 % [5].

Як приклад, ТОВ «Рихальський завод сухого молока» здійснює заготівлю молока в Ємільчинському та Коростенському районах, які відносяться до територій допустимого радіаційного забруднення. Дане підприємство за посередництвом кооперативу вступає у взаємовідносини між населенням (особисті селянські господарства) та сільськогосподарськими підприємствами. При цьому обслуговуючий сільськогосподарський кооператив здійснює організацію стабільних зв'язків між постачальниками молока та ТОВ «Рихальський завод сухого молока», а також співпрацює з фінансово-кредитними установами (інвесторами), аграрними товаровиробниками та іншими суб'єктами господарювання (школи, лікарні). Кооператив отримує плату за надання своїх послуг, а саме за збір та продаж молока, за послуги по випасанню та постачання кормів і ветеринарних препаратів. Оплата послуг кооперативу здійснюється, по-перше, селянами, котрі щомісячно роблять внески у кооператив пропорційно кількості зданого молока та від відповідних підприємств (організацій), з якими обслуговуючий кооператив складає угоди [3, с. 138].

Громадські принципи взаємодопомоги та співробітництва можуть бути спорідненими і для кооперативів природно-рекреаційного спрямування. Обслуговуючий характер яких полягатиме у наданні рекреаційних послуг, відпочинку та дозвілля, зеленого сільського туризму, проведення полювання, любительської риболовлі тощо. Створення таких природно-рекреаційних кооперативів (заказників) поряд з вже існуючими сільськогосподарськими кооперативами значно підвищать рівень соціальної складової, що стимулюватиме відтворення трудового потенціалу сільської місцевості і хоча б частково дозволить розв'язати проблему безробіття, розподілити соціальні можливості серед верств сільського населення на територіях радіаційного забруднення.

Процес інституціонального розвитку сільськогосподарської та природно-рекреаційної кооперації передбачає формування державних програм, які мають бути спрямовані на фінансово-кредитне та інформаційно-консультативне забезпечення діяльності відповідних кооперативів. Таким чином, перетворення особистих селянських господарств у сімейні (родинні) ферми з наданням їм відповідного статусу, залучення населення до підприємницької діяльності, створення

умов для розвитку кооперативних об'єднань та зеленого агротуризму забезпечить прискорене відтворення соціальної інфраструктури села. Проте для того, щоб усі вищезгадані реальні можливості мали успішний розвиток в подальшому необхідно посилити роль сільських громад та їх міжсільських об'єднань у сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи : міжнародний досвід та українська практика / В. В. Гончаренко. – К. : «Наукова думка», 1997. – 240 с.
2. Зіновчук В. В. Сільськогосподарська кооперація: теорія, методологія, практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / В. В. Зіновчук. – К., 2000. – 35 с.
3. Камінська В. В. Синергетична ідентифікація інтеграції : монографія / В. В. Камінська (за заг. ред. Ходаківського Є. І.). – Житомир. – 2012. – 204 с.
4. Швець Т. В. Формування і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів при сільських громадах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е. н: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Т. В. Швець. – Житомир, 2007. – 20 с.
5. Головне управління статистики в Житомирській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zt.ukrstat.gov.ua